

KELEMEN ZOLTÁN

Kortársunk Allen Ginsberg?

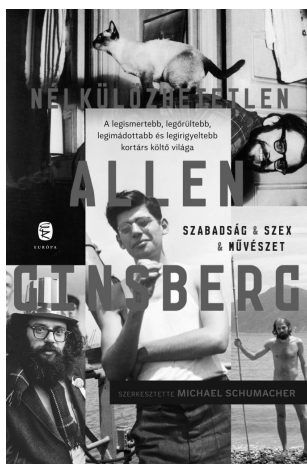
A NÉLKÜLÖZHETETLEN ALLEN GINSBERG
CÍMŰ KÖTETRŐL

„Az egyetlen költészeti hagyomány az égő bokor hangja.
A többi szemét és pusztulni fog.” (Allen Ginsberg)

2012-ben jelent meg Michael Schumacher szerkesztésében *The Essential Allen Ginsberg* című kötet, mely olvasható breviáriumként is, életműösszegző válogatásként, de a beat-irodalom eszenciális elemzéseként is. Schumachert a magyar olvasó igényesen, jó érzékkel megírt Eric Clapton monográfiájáról, a *Crossroads*ról ismerheti, de írt életrajzot Allen Ginsbergéről, Francis Ford Coppolaról, végül, de nem utolsó sorban a Forma I-es autóversenyző Michael Schumacher-ről. Magyar nyelven 2022-ben jelent meg Gyukics Gábor szerkesztésében a *Nélkülözhetetlen Allen Ginsberg* című kötet, mely az eredeti kiadás megfelelője. A könyvészetileg is igényes kiadás fordítói a szerkesztőn kívül (aki jelentős mennyiségű és fontos, eddig magyarul nem hozzáférhető költeményt, valamint prózát is tolmácsolt a kötetben) Barna Imre, Eörsi István, Fenyvesi Orsolya, Orbán Ottó és Schultz Judit voltak. A gyűjtemény a költő versein kívül esszéket, naplórészleteket, interjúkat, leveleket és fényképeket tartalmaz.

Magyarországon Ginsberg műveivel először Somlyó György fordításában találkozhatott az olvasó a Nagyvilágban, 1963-ban. Ezt követték az *Üvöltés* című, beatköltészeti válogatáskötetben napvilágot látott művei 1967-ben. Vitéz György fordította először magyarra az *Üvöltést* 1960-ban. Az *Üvöltés* antológiát a *Nagyáruház Kaliforniában* című Ginsberg-kötet követte, majd

Európa Könyvkiadó
Budapest, 2022
453 oldal, 7999 Ft

A *leples bitang* című válogatáskötet, minden évtizedben egy. A kilencvenes években felgyorsult művei fordításainak kiadása. A *Május királya* először közölt olyan verseket, melyeket politikai tartalmuk miatt a Kádár-rendszerben valószínűleg nem lehetett volna kiadni, például a Csehszlovákiából való kiutasítását megörökítő címadó verset. A *Halál Van Gogh fölére!* pedig az eddigi legváltozatosabb merítést próbálta adni költészetéből. 2005-ben jelent meg utoljára Magyarországon műve, a *Kaddish* és a *Howl* kétnyelvű kiadása. Említést érdemel még a hazai befogadásban Szomjas György *Kopaszkutya* című filmje, melyben epizód szereplőként önmagát alakítja, valamint Földes László Hobónak vele, illetve a költészetéről készített hangfelvételei. A 2022-es kötethez hasonlóan jelentősnek nevezhető Ginsberg-kiadás eddig még nem látott napvilágot Magyarországon, például az esszéíróként is jelentős művészt jóformán csak Jack Kerouac *Cody látomásai* magyar kiadásához illesztett hosszú utószavából ismerhették az olvasók.

A *Nélkülözhetetlen Allen Ginsberg* mind a költő régi hazai olvasóit, mind azokat a lehetséges érdeklődőket is képes megszólítani, akik most szeretnének megismerkedni a XX. század második felének egyik legfontosabb világirodalmi jelenségével. Az első látásra mozaikos-kollázszerű műről az olvasás során kiderül, hogy rendkívül tudatos válogatás és szerkesztői koncepció alkotja világos szerkezetét. Az amerikai angol nyelvű költészet megújítója, emberi jogi aktivista, érzékeny és őszinte művész, szexuális forradalmár, a keleti vallások iránt a gyakorlat szintjén nyitott, a buddhizmust követő alkotó portréja képződik meg az olvasás során. A magyar kiadás Gyukics Gábor *Előszavával* és Ginsberg *Többszörös identitás kérdőív* című 1996-os versével kezdődik. Az előszó összefoglaló igénnyel elhelyezi Ginsberg életművét a társművészetek viszonylatában általában és a magyar befogadói kultúrában különösen. Michael Schumacher előszava szintén összegző igényű, elsősorban bevezetőnek tartja az általa szerkesztett könyvet Ginsberg és a beat költészetébe. Kiemelendő, hogy William Carlos Williamst jelöli meg a költő mentoraként, valamint hangsúlyt fektet Ginsberg Kerouac ihlette híres kijelentésére: „Az első gondolat a legjobb gondolat” (15), azzal együtt, hogy rámutat: a felülvizsgálat, önkritika ösztönző ereje legalább ennyire erős volt ebben a lírában. Megjegyzem az idézett mondat a költő *Kozmopolita üdvözlés* című versében is olvasható (145).

A kötet külön csoportban közöl gazdag válogatást *Versek és Dalok* megjelöléssel, utóbbi valószínűleg a szerző által is énekelt, zenével kísért műveire vonatkozó besorolás. A kötetegész szempontjából Walt Whitman inspiráló hatása miatt a művészet és a fogyasztói társadalom viszonyát borongós humorral elemző *Nagyáruház Kaliforniában* említhető elsőként (40), mely szinte állandó szereplője a magyar Ginsberg köteteknek, akárcsak az *Üvöltés* vagy a *Kaddis*. Utóbbi a *Himnusszal* együtt a költő édesanyjának állít emléket. Whit-

man következetes verssé-versbe írásával saját művészetét kanonizálta, építette be az amerikai irodalomba. Jelentéses az anya-émlék feldolgozása költészetében, főként Kerouac apa-kereső epikájának olvasása felől (*Úton, Cody látomásai, Doktor Sax, Gerald látomásai*). Utóbbi Neal Cassidy apjának keresésével stilizálódik, míg Ginsberg kapcsán említést kell tennünk arról, ahogy apját, Louis Ginsberget interjúban és leveleiben helyezi el az emlékezetben (például 335). Pontos önreflexivitásra törekvő, formailag aprólékos esszében vall a *Kaddis* születéséről (199–200). A *Május királya* című költemény az eddigi magyar közlésekhez képest a születésére vonatkozó emlékezések, naplójegyzetek és levelek közlése miatt mélyen és sokkal érthetőbben ágyazódik be az életműbe, azzal együtt, hogy a vers természetesen saját születéséről szól. Kiemelhető a *Wichita vortex szútra* is mint újonnan fordított költemény, mely talán a legkevésbé hosszúnak tűnő leginkább hosszúvers lehetne, és nemcsak Ginsberg költészetében. Megjelennek benne Amerika őslakói (pauni indiánok, 102), egy hatalmas gondolatrítmusban Bob Dylan (106), akiről 1965-ös Nicanor Parrának írt levelében mint népdalénekesről emlékezik meg (414), és végül Caroline Amelia Nation (108), aki karitatív, nő- és emberjogi tevékenysége miatt híres, Ginsberg mégis az alkoholos italok elleni szinte vallási fanatizmusa miatt említi (fejszével támadt a hordókra és az italmérésekre), mint annak a „józan” Amerikának az őspéldáját, amely a XX. század második felének háborúiban és fegyverkezési versenyében mitikus, az egymásról való gondoskodást totális állami ellenőrzéssé fordító szerepet játszik. Később, egyik esszéjében így ír erről: „Jelmondatunk, 'A szabad világ védelmére': agresszív képmutatás, önmagában is károsítja bolygónk túlélési esélyeit” (230, lásd még 333). A *Wichita vortex szútra* a költő egyik legfontosabb háború- és fegyverkezésellenes műve.

A *Ne vénülj* meg hosszúvers egy régi jiddis népdal elemeit tartalmazza a humoros utalás szintjén. Louis Ginsberg, a költő megöregedett apja egyik élehetetlen unokaöccsének olyan pályaválasztási tanácsadást tart, melynek eredőjét például Kányádi Sándor erdélyi jiddis népdalfordítása őrizte meg:

„lettem volna rabbi
 tórát kell ismernem
 kereskednem kéne
 no de árum nincsen
 (...)
 lettem volna sakter
 nem volt ahhoz késem
 lettem volna mester
 ahhoz abécé kell
 (...)

lettem volna kovács
nem volt erőm ahhoz
lettem vón uzsorás
ha nőm hozományt hoz”
(Erdélyi jiddis népköltés)

„A haldokló bólogatva nézte a csodabogarat,
majd ontani kezdte tanácsait: ’Taxisofőr is lehetnél, de egy kocsi belédrohanhat.
Állítólag ki is zsebelhetnek.

Vagy felcsaphatnál tengerésznek, de ha elsüllyed a hajó, esetleg vízbefúlhatnál.
Talán szatócsi pályán próbálhatnál szerencsét, de ha egy láda banán fejedre csusz-
szan a polcraól,
meg is hibbanhatsz. Vagy lehetnél pincér, de ha elesnél a teli tálcával, meg kellene
fizetned a törött poharakat.

Mehetnél ácsnak is, de hátha a hüvelykujjadra sózol a kalapáccsal

Vagy strandórnek – de a hullámtörés a Belmar-parton veszélyes és meg is fázhatsz.
Vagy doktornak, de ha fertőzött szikével megvágod a kezed, akkor ágyznak esel és
meghalsz.” (131–132)

Az élehetetlen kis zsidó történetéből Ginsberg olyan helyzetkomikumot
költ, melyben haldokló, idős apja nagyobb életerőről tesz tanúbizonyságot,
mint az ifjú rokon, míg maga a vers egésze az élettől való búcsú. Kiemelendő
még a válogatásból a *Lalon stílusában* című vers, mely a XVIII–XIX. századi
bengáli költőre és filozófusra utalva nagyívű létösszegző költemény, a koz-
mosszal egységbe forrt személyiség önmagát kívülről szemlélő vallomása.
Hasonló módon számol le a nyugati életszemlélettel *Halál és hírnév* című
műve, melyben kíméletlen felsorolásban kerülnek helyükre költészetének ra-
jongói, jövőd halálnak siratói, az „intelligens idióták” (157). Jó szerkesztői
érzékről árulkodik, hogy ezt a hosszabb verset a *Csillagos rímek* buddhista
egyszerűségű univerzális tanítása követi a kötetben. A hosszúvers, pontosab-
ban a hosszú sor – vagy ahogy Ginsberg nevezte: a Strófa – poétikáját Gins-
berg egyszerre tartotta a költészet ősi hagyományához tartozónak, és olyan
modern költészeti vállalkozások eredményének, mint Whitman, Apollinaire
vagy Lorca költészete (368–369, 374). A *Nemes igazságok evangéliuma* és a teljes
terjedelmében közölt *Parlamenti óda* az említett *Dalok* megjelölésű műcso-
portba került. Előbbi valóban túl van a költészetten, ráadásul úgy, hogy mind-
eközben formailag tökéletesen megfelel a rockzene műfaji követelményeinek,
olyannyira, hogy Hobo említett 1987-es *Üvöltés* lemezén maga a szerző énekl.
Ginsberg részletesen vall levelezésében nem annyira a rockzenével, mint in-
kább a rockzenészekkel (Mick Jagger, John Lennon, Paul McCartney) való
kapcsolatáról (414–415, 418–419). A *Parlamenti óda* keserű hangvételben vonja
le a popkultúra hatására-jelentőségére vonatkozó tanulságokat:

„A virágok hatalma jó de az ártatlannak nincs oltalom
Gyilkosod hősnek látott s imádott, John Lennon” (172.)

Ez az 1980-ban írt vers több mint negyven év távlatából hajszálpontosan arról a problémáról szól, mely jelenkorunk alapvető tapasztalatainak egyike. Emelkedjen bár az emberi értelem rendkívüli magasságokba, ösztöneink szintjén maradunk, akik voltunk, s nem vagyunk képesek minden élő javára fordítani az elme termékeit, azok a pusztítást szolgálják inkább. Szinte ezt a gondolatmenetet folytatja az 1959-ből származó (tehát valójában régiebb) *Költészet, erőszak és a reszkető nyáj, avagy függetlenségi napi manifesztum* beköszöntő soraival: „Az utóbbi időket az emberiségre gépies tudatosságot erőltető, célzott konspirációk jellemezték, (...) A szemlélődő egyén elnyomása majdnem teljes” (177). A világleléssel szembe Amerika kollektív ideg-összeroppanását helyezi a szerző. A hollywoodi filmgyártás közhelyeiről írván minden biztonnal másra gondolt Ginsberg és a beatgeneráció életét feldolgozó rendkívül elegyes minőségű ezredfordulós mozifilmeket már megítélni képes olvasója. Ezzel kapcsolatban megjegyezhető, hogy például a 2013-as *Kill Your Darlings* című film középpontjába helyezett Lucien Carr művészi megítélése radikálisan változott a költő életében. A kezdeti rajongás (Neal Cassidynek írt 1949-es levele említhető, 341–342) után teljesen háttérbe szorul, az eseményeket (is) feldolgozó *És megfőttek a vízilovak* című regény, melyet Kerouac és Burroughs közösen írtak, csupán saját művészeti jogán említődik a kötet szövegeiben (291). A kultúra popularizálódásával párhuzamosan a popkultúra kommercializálódása minden eddiginél jelentősebb méreteket öltött. Mindenesetre a kubai forradalom kapcsán 1961-ben írt hosszás hozzászólása alapvetően optimista az emberiség jövőképét illetően, amennyiben az elmúlt koroknál fenyegetőbb kataklizmák hasonlóan újszerű, korábban elképzelhetetlen megoldási lehetőségeket váltanak ki (196). Ezt segítheti megérteni egy részlet híres, 1966-os nyilatkozatából, melyet a Szenátus Igazságügyi Bizottságának New York-i speciális albizottsága előtt tett az LSD fogyasztásának védelmében: „Nem gondoltam volna, hogy egy évvel ezelőtt képes lettem volna így beszélni. Hogy képesek vagyunk meghallgatni egymást, ez maga az új tudatosság; felfedjük saját látásmódunkat egy kongresszusi bizottság előtt” (210).

A beatgeneráció egy meghatározása című 1981-es esszéje Kerouac és John Clellon Holmes definíciójával indítja gondolkozását. Jellemző, hogy a generáció kapcsán az elveszettség és az angyaliság szintén szóba jöttek, Kerouac viszont éppen a megnevezés lehetőségét szerette volna megvonni a generációtól, amikor lemondóan beatnek nevezte azt (231). Másrészt az író mélyen vallásos létmódja fejeződik ki a beatific-beatus értelmezésben, vagyis a beatköltészet bölceleti magva, melyet Kerouac francia–amerikai katolicizmusa éppúgy jellemezett, mint zen-buddhistaként elgondolt útkeresése (231–232). A mindennapi élet, a kisemberek világa szentelődik meg a beatköltészetben (366). A művészeti irányzat lényegét mindezzel összhangban egy, az *Úton*-ból származó idézettel ragadja meg végül az esszéíró Ginsberg: „Minden az

enyém, mivel csóró vagyok” (234). Számtalan fórumon, számtalan alkalommal nyilvánvalóvá tette a költő, hogy Kerouac életműve megkerülhetetlen, és nemcsak a beat- vagy az amerikai művészetben, de a világirodalomban is. Ebből a nézőpontból *Cherry Valley, New York* című 1969-es rövid esszéje, mely szinte prózavers, és Kerouac halálhíre volt a közvetlen kiváltó oka, nem csupán a barátától, pályatárstól búcsúzik, de megpróbál emléket állítani a nagy amerikai elbeszélés ellentmondásosságában is pazarlóan gazdag poétikájú alapítójának (285).

Ginsberg *Naplói* vakítóan éles fényel tárják fel művei születésének körülményeit. Például, hogy Carl Solomonnal való ismeretségét annak köszönhette, hogy átmeneti lakótársa, Herbert Huncke bűnözői tevékenysége miatt ő is bűnrészessé vált, s bentlakásos pszichiátriai kezelésre kötelezték. Ilyenformán ez az esemény jelentős lökést adott az *Üvöltés* megírásának (252–261), mely vers részvétteljes voltáról például Richard Eberhartnak írt 1956-os levelében vall a költő (365–367), ahogy Diana Trillingnek 1979-ben további életrajzi-irodalomtörténeti adatokról (428). Figyelemre méltó lehet azonban, hogy világszerte olvasók milliói nőttek fel és eszmélkedtek úgy az említett hosszúvers segítségével, hogy minderről semmit sem tudtak-tudhattak, pusztán a műalkotás mint nyelvi alakzat lehetett értelmezésük tárgya. Ez a tény alaposan el kell, hogy gondolkoztassa a kötet olvasóját a válogatás jelentéséről, illetve arról, hogy Ginsberg költészete mennyiben tekinthető kortársnak a jelen világlírájában és mennyiben inkább örök klasszikusnak. Vagyis: inkább a XX. század második felének mentális radikalizmusa felől értelmeződik az életmű, vagy az irodalom változatlanul tekinthető esztétikai kategóriái felől? Ehhez kapcsolhatóan megjegyzendő, hogy például az ayahuascás látomás inkább mulatságosnak és kevésbé elgondolkoztatónak tűnik, mint az indiai napló fenségesen egyszerű hangvételi prózaverse halál, haldoklás és szegénység szellemi és konkrét hétköznapi mélységeiről (272–275). Jellegzetes vonás az is, ahogy *The Paris Review*nek adott interjújában Ginsberg eljut a cenzúra elcsépelet tematikájától a beatgeneráció prózapoetikájának lényegi megfogalmazásáig, ahol a szólásszabadság már csupán ürügy az esztétikum kifejeződésére. Kerouac

„Felfedezte, hogy az anyag, a téma, amiről írni akar, az nem más, mint azok a dolgok, amikről ő és Neal Cassidy beszélgettek. Ez akkor a teljes revízióját jelentette annak, amit az irodalomról feltételezték, nemcsak az ő fejében, de konkrétan azokéban is, akik elolvasták a könyvet. És persze a kritikusok fejében is, akik először azzal támadták, hogy nincs... rendes struktúrája, vagy ilyesmi. Másképp szólva, itt egy baráti banda autózik körbe-körbe. Ami nyilvánvalóan nagyszerű pikareszk eszköz, klasszikus ráadásul. És azokban az időkben még nem ismerték el megfelelő irodalmi témának” (294).

Irodalom és irodalom tárgya egyrészt szorosan összefügg (ebben az értelemben a '60-as évek szabad vágykiélése igazolt), másrészt az irodalom mint világunk létező része, egyértelműen független létező, ennek kifejeződése lehet a fikcionalitás vagy a stilizáció (295). Erről főleg Cézanne és Kafka kapcsán tesz fontos kijelentéseket Ginsberg (298–301). Ugyanakkor a későmodernizmus esztétikai elitizmusa olyan mértékben távol állt tőle, hogy a *Craft-interjú*ban a jelentős mennyiségű és minőségű szabadverset alkotó T. S. Eliotról így nyilatkozott: „Eliot nem igazán tapasztalt író, nem írt sokat, és főleg nem írt sok verset” (336). Véleménye azért is különös és nehezen érthető, mert Robert Creeleynek 1967-ben írt levelében hosszasan, bár eléggé töredékesen számol be az Olaszországban a 82 éves Ezra Pounddal töltött időszakáról (420–421). Ebben a levélben az idős költő mint mester jelenik meg, persze nem mint „il miglior fabbro” a Dantét idéző Eliot ajánlásában. Ginsberg alapvető tapasztalata volt, hogy az irodalom szó szerint veendő, azaz a közvetlen jelentés felé kellene nyitni az értelmezésnek (354).

A *Nélkülözhetetlen Allen Ginsberg* kötetet fényképek gyűjteménye zárja, mely jó érzékkel vegyíti a mára legendássá vált fotódokumentumokat (Kerouac a tűzlépcsőnél, Ginsberg és egy majom barátságos találkozása egy indiai ház tetőteraszán, az idős Burroughs portréja vagy a hetvenéves Ginsbergé) a beatköltészetet alaposan ismerő olvasók számára többlettartalommal rendelkező fényképekkel (a fiatal Burroughs egy szfinxszel, Neal Cassidy és szerelme egy mozi előtt, mely többek között Marlon Brando *The Wild One* című filmjét reklámozza, Gregory Corso párizsi portréja) és olyan meg-rázó alkotásokkal, mint az idős Herbert E. Huncke vagy az Orlofsky család fotója. Mindezt a többféle fényképet az a tapasztalat kötheti össze, hogy sikerorientált, a fiatalságot kiaknázandó profitlehetőségként kezelő jelenkorunktól mennyire idegenek a szegénységükben vagy elhagyatottságukban is büszke vagy éppen szomorú emberek fekete-fehér képei. Ha Allen Ginsberg vagy a beatköltészet nem kortársunk, az nem feltétlenül az ő nézőpontjukból probléma.